

**ABŞERON YARIMADASININ ÇİRKƏNƏN MİŞ TORPAQLARININ
EKOLOJİ VƏ AQRROEKOLOJİ VƏZİYYƏTİNİN
YAXŞILAŞDIRILMASI****Ə.M.QULİYEV*****Dövlət Yerquruluşu Layihə İnstitutu***

Məqalədə Abşeron yarımadası torpaqlarının ekoloji və aqroekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırmaq tədbirləri göstərilir. Bu tədqiqatların həyata keçirilməsi zamanı yarımadanın relyefi nəzərə alınmaqla torpaq örtüyünün strukturunun öyrənilməsinin elmi-təcrübi əsaslarla hazırlanması göstərilmişdir.

Abşeron yarımadası torpaqlarının ekoloji və aqroekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına nail olmaq üçün müəyyən ardıcılıqla aqrokimyəvi, aqrotexniki, fitomeliyativ tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir. Məlum olduğu kimi, torpaqları istifadəyə yararlı ediləcək ərazilərdə qida maddələri, fiziki-mexaniki xassələri ilə bitkilərin tələbatını təmin etmir. Ona görə də belə ərazilərdə əvvəlcə mühitə az tələbkar olan bitkilər əkilir. Bu bitkilərin təsiri ilə münbitlik artdıqdan sonra burada daha məhsuldar kənd təsərrüfatı bitkiləri əkilir.

Torpaqların ekoloji və aqroekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılması tədbirləri işlərinin səmərəliliyi qrunzun mexaniki xassələrindən, tərkibindən, toksik maddələrinin olmasından, su saxlama xassələrindən və s.-dən asılıdır.

Tədqiqatlara əsasən neft tullantıları, lay suları ilə çirklənmiş ərazilərin ekoloji və aqroekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün, torpaqların aerasiya şəraitinin yaxşılaşdırılması, mikrobioloji proseslərin sürətləndirilməsi vacibdir.

Torpaqların dövriyyəyə qaytarılması və bərpası, çox mürəkkəb problemlərdir və onun həyata keçirilməsi üçün xüsusi elmi-tədqiqat işləri aparılmalı və əsaslı layihələşdirmə həyata keçirilməlidir.

Filiz yataqları istismar edilən sahələrdə bərpa işləri süxurların turşuluğuna qarşı mübarizə ilə başlanır. Belə hallarda qrunza lazımi miqdarda əhəng verilir, süxurların üzəri torpaqla örtülür, ona gübrə verilir. Yalnız qeyd edilən tədbirlərdən sonra fitomeliyasiya edilməsi mümkün olur.

Tədqiqatlara əsasən Abşeron yarımadası torpaqlarının bərpasının əsasən aşağıdakı istiqamətdə aparılması tövsiyə edilir:

- 1) Kənd təsərrüfatı – əkinçilik, bağ və plantasiyalar üçün;
- 2) Yaşillıqlar, meşə massivləri salmaq məqsədi ilə;
- 3) Sututarlar və su anbarları yaratmaq məqsədi ilə;
- 4) Yaşayış massivləri salmaq məqsədi ilə;

Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı yarımadaanın relyefi nəzərə alınmaqla torpaq örtüyü strukturunun öyrənilməsinin elmi-təcrübi əsasları hazırlanmalıdır. Relyefin müasir metodlara əsaslanan xəritələri əsasında, çöl-torpaq məlumatları nəzərə alınmaqla yarımadaanın 1:10000, 1:50000 və dəqiq 1:1000 miqyasında torpaq xəritələri tərtib edilməlidir. Bu xəritələrdə elementar torpaq areallarının relyef elementləri kimi, torpaqların texnogen, sənaye və məişət tullantıları və çirklənmə dərəcələri ilə əlaqəsinin mövcudluğu göstərilməlidir. Yarımadaanın ənənəvi torpaq xəritəsinə nisbətən, müasir metodlara əsaslanaraq hazırlanmış torpaq xəritəsinin keyfiyyətə obyektiv üstünlüklərinin müqayisəli təhlili verilməli və torpaq konturlarının sərhədləri müəyyən edilməlidir. Ərazinin torpaqlarının qranulometrik tərkibinə, torpaq layının qalınlığına, çirklənmə və eroziyaya uğrama dərəcəsinə görə elementar torpaq areallarının forma və növləri müəyyən edilməlidir.

Tədqiqatlara əsasən yarımadaada 6 əsas torpaq tipi müəyyən edilmişdir: 1) Qonur-gilli-gillicəli; 2) Boz-qonur gillicəli; 3) Boz; 4) Şorakət-qonur; 5) Şoran; 6) Qumlu torpaqlar.

Torpaq örtüyünün strukturlarının yayılmasına uyğun olaraq torpaq xəritələrinin köməyi və əsas aparıcı amillər əsasında altı torpaq-ekoloji qrupa ayrılmışdır.

Torpaqların ekoloji və aqroekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün xüsusi elmi-tədqiqat işləri aparılmalı, bir sıra torpaq-ekoloji qruplaşmasının aqroekoloji seçiyyəsi verilməli və kompleks mübarizə tədbirləri həyata keçirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Babayeva T.H. Abşeronda çöl şorlaşması və onun ekologiyaya təsiri // «Azərbaycan Aqrar elm» № 3-6, 1994, s. 90-92.
2. Babayeva T.H. Abşeron Xəzər sahili zolağında delüvial şorlaşma prosesinə qarşı mübarizə tədbirləri. «Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının intensivləşdirilməsinin elmi əsasları» mövzusunda həsr edilmiş respublika elmi-praktik konfransı məruzələrinin tezisləri (II hissə). Bakı, 1994, s. 8.
3. Эфендиев Х.Г. Ресурсы строительных материалов. В кн. «Природные условия и ресурсы Апшерона». Изд-во «Элм», Баку, 1979, с. 179.
4. Качинский К.А. Почвенно-мелиоративный очерк равнины Богаз в Азербайджане. Учен. зап. МГУ. вып. 111 м, 1937, с. 10-31.
5. Мамедов Г.Ш. Экологическая модель плодородия основных типов почв Азербайджана. Баку, Аз.НИИТИ, 1992, 20 с.
6. Мəmmədov Q.Ş. Azərbaycan torpaqlarının ekoloji qiymətləndirilməsi. Bakı, «Elm», 1998, 282 s.
7. Мусеилов М.А. Геоморфология Азербайджана. Баку, 1974, с. 248.
8. Микашина И.Г. Мелиорация засоленных почв. М. 1978, с. 265.
9. Mahmudov R.H., Yaqubov Q.Ş., Məmmədov O.Q., Dadaşova F.C. Torpaq örtüyünün sənaye tullantıları ilə çirklənmə dərəcəsinə görə öyrənilməsi və xəritələşdirilməsi üzrə metodiki tövsiyə. Bakı, 2000, s. 22.
10. Yaqubov Q.Ş. Azərbaycan Respublikasının texnogen-pozulmuş torpaqlarının tədqiqi, genetik xüsusiyyətləri və onların rekultivasiya yolları. Bakı, 2003, s. 203.

УЛУЧШЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО И АГРОЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПОЛОЖЕНИЯ ЗАГРЯЗНЕННЫХ ПОЧВ АПШЕРОНСКОГО ПОЛУОСТРОВА

А.М.ГУЛИЕВ

РЕЗЮМЕ

Для улучшения экологического и агроэкологического состояния почв Апшеронского полуострова в определенной последовательности внедряются в жизнь агрохимические, агротехнические, фитомелиоративные методы.

Эффективность улучшения проводимых работ по экологическому и агроэкологическому состоянию почв зависит от механического состояния, состава, от содержания токсических веществ, от водоудерживающей способности и от других свойств грунта.

На основании проводимых наблюдений восстановление почв Апшеронского полуострова проводится в следующих направлениях:

- 1) Сельскохозяйственное для земледелия, садов и плантаций;
- 2) Для озеленения, создания лесных массивов;
- 3) Для создания водосборных бассейнов и водохранилищ;
- 4) Для создания жилищных массивов;

Для улучшения экологического и агроэкологического состояния почв необходимо проводить научно-практические работы, дать агроэкологическую характеристику почвенно-экологических группировок и проводить комплекс защитных мероприятий.

IMPROVING ENVIRONMENTAL AND ECOLOGICAL CONDITION OF CONTAMINATED LANDS IN THE ABSHERONSKI PENINSULA

A.M.QULIEV

SUMMARY

To attain the improvement of the ecological and agroecological situation of soils in Absheron peninsula agrochemical, agrotechnical and fitomeliorative measures are fulfilled in the definite following. The rationality of the improvement measures of the soil ecological and agroecological situation depends on mechanical peculiarities, structure of ground waters depth, having toxic matters and waterholding characters and etc.

On the basis of the investigations the Absheron soils restoration is carried out as followings:

- 1) For agriculture, garden and plantations;
- 2) With the purpose of building verdures, forest massives;
- 3) With the purpose of water collapsible basins and water storehouses;
- 4) With the purpose of building dwelling massives.

For improving the soil ecological and agroecological situation the scientific-research works must be carried out, agroecological character of some soil-ecological grouping must be given and it is important to fulfil complex fight measures.